

Emberközpontú szervezeti kapcsolatok

A Magyar Honvédség humán szervezeti szakmai tevékenységének jelentős hányada – a humánszolgálati szakmai tevékenység csaknem egésze – arra irányul, hogy létrehozásra kerüljön az az alapvető szolgáltatási rendszer, amely lehetővé teszi, hogy az állomány „szociális, mentálhigiénés és pszichikai védettsége” a legteljesebb mértékben biztosítható legyen.

A humán szakmai tevékenység egyik legalapvetőbb célja (a hangsúlyozott területeken): biztosítani (támogatni) azt, hogy a honvédség tényleges állománya (állománykategóriánként differenciáltan) „szociális biztonsága,” „lelki egészsége” a „devianciákkal” szembeni védettsége a rendelkezésre álló erőforrások felhasználása mellett a leoptimalisabb legyen.

Ezen fő célkitűzés megvalósítása érdekében szövődik egy, a civil szakmai környezetet és a fegyveres erőket és rendvédelmi szervezeteket magában integráló együttműködési háló. Szerencsére számíthatunk a szakemberek spontán felszabaduló segítőkészségére, a civil szervezetek aktivizálódására, az egyházak hivatásszerű beavatkozására, amelyek így, együtt, remélhetőleg kezelhetővé teszik a problémáinkat. Erről a formálódó együttműködési hálóról kívánunk a továbbiakban szólni.

Civil kontroll

Működése során a Magyar Honvédség is minduntalan a társadalmi viszonyokba beágyazottan, azoktól meghatározottan teljesíti feladatait, sőt, a demokrácia fejlődésével még inkább követelmény vele szemben a társadalom felé nyitott működés fejlesztése.

A szervezet demokratizálódását legmarkánsabban talán a civil kontroll erősödése, visszafordíthatatlan elmélyülése jelzi.

Valamikor a honvédséget ezer titok övezte. Alig szivároghatott ki információ a laktanya falai mögül. A titokzatosság mögött legtöbbször a szervezet valamilyen különleges társadalmi-státusz igénye húzódtott meg. A katonaság és a civil társadalom közötti kapcsolat a legszükségesebb mértékre korlátozódott. Ebbe belefért a kölcsönös segítség, a közös ünneplés, a katonai eskü alkalmával szerényen megnyíló kaszárnyaajtók, mégis inkább az volt rá a jellemző, hogy a hivatásos katonák zárt egységben települtek le – többnyire a laktanyák közelében alkottak telep-szerű kolóniát, a sorkatonákat pedig igen ritkán engedték haza szeretteik körébe.

Mára a helyzet alapvetően megváltozott. Amint a rendszerhatárok, úgy, képletesen szólva, a laktanyák falai is leomlottak a rendszerváltással. A laktanyák kinyíltak – se szeri, se száma a nyílt laktanya napoknak. A polgárok előtt a honvédséget leginkább jellemző tények, adatok ismertté váltak, csak a legrejtettebb hadititkok maradnak fedve a nyilvánosság elől. A civil kontroll legfőbb letéteményesévé a honvédelmi miniszter vált.

Jobb ez a helyzet. A katona reintegrálódott a társadalomba, vissza ahonnan jött. A Magyar Honvédség minden tekintetben a társadalom hadseregévé vált.

Rácz Sándor a Leszerelési és Civil-Katonai Kapcsolatok Központjának igazgatója szerint: „Van egy intézményes része a civil kontrollnak, melybe az alkotmány, a jog, a törvények, az államhatalmi és végrehajtói intézmények tartoznak, és van egy nem intézményi része, amelybe bele értem a közvéleményt, magát a sorkatonai szolgálatot és a szervezetek PR-tevékenységét. A civil kontroll részei mindazok a közvéleményt formáló tényezők – a sajtó, a különböző szervezetek, egyesületek – melyek a hadsereg dolgaival foglalkoznak, akár támogatják, akár ellenzik azt.”

Amint az az előző gondolatból is kiviláglik, az, hogy a honvédség ezer szállal kötődjék a társadalomhoz, fontos a katonai szervezeteknek és fontos a társadalomnak is. A kötődés elmélyülését hivatottak segíteni azok a kezdeményezések, amelyek a polgári lakosság és a honvédség kapcsolatának erősödését szolgálják. Ilyen tekintetben talán a legismertebb kezdeményezés *Josef von Ferenczy* médiamenedzser és *Nemeskürty István* író, történész nevéhez fűződik, nevezetesen a Honvédség és Társadalom Baráti Kör létrehozása 1994-ben. A kezdeményezés nyomán mára már országos szervezet jött létre. Elsőként Székesfehérvárott, majd Győrben, később pedig valamennyi helyőrségben – többek között Debrecenben, Egerben, Hódmezővásárhelyen, Kaposvárott, Szentesen és Veszprémben alakult tagszervezetek, amelyek sokat tesznek azért, hogy a civil lakosság és a katonák közötti kapcsolatok mind szorosabbá váljanak.

A civil kontroll erősödését eredményezte több minden mellett az a helyzet is, hogy a haderő létszáma jelentős mértékben – a nyolcvanas évekhez képest közel a harmadára – csökkent, aminek a következtében bizonyos nem katonai szakmai funkciókat önmagában a honvédség már nem képes a kívánt mértékben kielégíteni. Valójában a szervezet létszámának csökkenésével a nem katonai képességekkel összefüggő szolgáltatások egyre inkább a piaci szférába kerültek és kerülnek át. Ilyen formán célracionális együttműködési háló szövi egygyé a honvédséget és a szervezetet körülvevő politikai, társadalmi és gazdasági környezetet, amelyben nincs értelme szervezeti különállás hangsúlyozásának. Ezen törekvés következtében felértékelődnek a korábban csak formálisnak minősült szakmai kapcsolatok. Tartalommal telítődnek meg, a korszerűség jellemzi őket. A megújuló szakmai együttműködés, az egymás eredményeinek megismerésén túl, immáron közös szakmai vállalkozások formáját ölti. A korábbi erősen protokolláris hangvételű találkozókat helyett elmélyült szakmai együttműködés tapasztalható a jellemző társadalmi, gazdasági tendenciák

megismerése, mérése, elemzése, továbbá a tudományos következtetések megfogalmazása területén, s újabban nem ritkák az elemzések során feltárt problémák megoldására tett közös erőfeszítések sem.

Az új évtized, a kilencvenes évek honvédségét a nagy átalakulás jellemezte, a szovjet típusú tömeghadseregről a korszerűbb – gazdaságilag is hatékonyabb – hivatásos hadseregre történő átrendeződés. Ezen belül különös hangsúlyt kapott a humán erőforrásról való újszerű gondolkodás, a humán erőforrással való szakszerű gazdálkodás. Ennek az új felfogásnak az értelmében a figyelem középpontjába az ember került, s vele kapcsolatban felvetődik a minőségmegőrző, minőségfejlesztő szolgáltatások megteremtésének, biztosításának a kérdése. Természetesen ez vonatkozik a Magyar Honvédség valamennyi állománykategóriájára, mind a hivatásos katonára, mind a sorállományra.

E mindenképp kívánatos történelmi folyamat mellékhatásaként a devianciák és keletkezésük okozói mind szabadabban áramlanak a honvédség valamennyi foglalkoztatottja felé. Az állandó állománykategóriákhoz tartozókat a megélhetési kényszer a korábbinál lényegesen jobban, ezer szállal kötötte a társadalmi környezetükhöz. A kapcsolat élővé, mindennapivá vált, ami óhatatlanul segítette a deviáns viselkedési formák általi közvetlenebb veszeléyztetettséget. A sorállomány a korábban fegyelmeltebb, zártabb laktanyai világgal szemben ma az alkotmányos jogokat sokkal kevésbé korlátozó honvédségi szervezettel kerül kapcsolatba, amely a devianciák „importját”, esetleges kialakulását sokkal kevésbé képes korlátozni.

Az előzőekből talán kiviláglik, hogy a honvédségbeli mentálhigiénés tevékenység túlnő a szervezet érdekein: nemzeti érdek. Ehhez már csak adalék, hogy a honvédség az utolsó olyan szervezet, ahol intézményes formában lehet a még személyiségfejlődésüket le nem zárt fiatal férfiakra tömeges hatást gyakorolni, feléljük a társadalom által elfogadott értéket közvetíteni.

A társadalmi környezettel való kapcsolatépítés, szervezés egyik fontos motívu-

ma kialakítani a szociális és a mentális zavarok, a deviáns viselkedési formák megismerésének, megelőzésének, kezelésének közös stratégiáját, és közösen munkálkodni annak napi gyakorlatán.

A központi és helyi „civil” kapcsolatok

A vezető szervek szintjén megvalósuló kapcsolatépítés célja, hogy a Magyar Honvédség számára szükséges humán szolgáltatásokat magas szinten legyünk képesek biztosítani, valamint a szolgáltatásokat végző szakemberek felkészítését a leginkább alkalmas szakmai műhelyekben végezhessük.

A kapcsolatrendszer az utóbbi években rendkívül dinamikus fejlődött. A szakmai felkészítés és képzés területén az „emberszakmákat” oktató legfontosabb szellemi műhelyekkel sikerült gyümölcsöző együttműködést kialakítanunk. Szakembereink felkészítésében az utóbbi néhány évben az Eötvös Lóránd Tudományegyetem, a Janus Pannónius Tudományegyetem, a Kossuth Lajos Tudományegyetem, valamint a Közgazdaságtudományi Egyetem tett a legtöbbet. Ennek révén elértük, hogy az emberi problémák kezelésével ma többségében képzett humánszolgálati szakemberek foglalkoznak.

Szakembereink képesek a központban szervezett szolgáltatások többségének biztosítására. Azonban nagyobb programok megszervezésénél, azok levezénylésénél igen gyakran vesszük igénybe egyes országos hatáskörű szervezetek együttműködését.

Figyelemreméltó eredmények születtek a Honvéd Vezérkar egyes szervezetei, a közpvezetési szervezetek, valamint egyes civil szakmai központok együttműködésben végzett preventív célú programjainak megvalósítása területén. Ezek közül kiemelésre érdemes:

- a Központi Kórház Mentálhigiénés Osztálya és a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet egészséges családi életre és szexuális magatartásra nevelő programja;

- a Központi Kórház Mentálhigiénés Osztálya és a Közegészségügyi Katonai Kutató Intézet *Egészséges laktanyákért* programja;

- a Pécsi Honvéd Kórház, a HVK (Honvéd Vezérkar, Budapest) Humánszolgálati Csoportfőnökség, az SZFVK (Szárazföldi Vezérkar, Székesfehérvár) és a LEVK (Légierő Vezérkar, Veszprém) humánszolgálati főnökségei Alparancsnokok és humán szakemberek mentálhigiénés képzésének programja;

- a HVK Humánszolgálati Csoportfőnökség és a Mentálhigiénés programiroda *Drogriadó* programja.

1995 tavaszán civil kezdeményezésre országos mentálhigiénés program fogalmazódott meg, melyhez csatlakozott a Magyar Honvédség is. Egy szekcióba egyesítettük szakmai szervezeteinket, valamint a különböző szakmákat képviselő szakembereinket (tudásukat, ambíciókat). Ezzel egy olyan jelentős csoportosulás jött létre, amely képes megfelelő erkölcsi és nem utolsósorban anyagi támogatás mellett a mai szellemi, testi, kapcsolati válságból való kilábalás menedzselési folyamatának elindítására és eredményes fenntartására.

Az új évtized, a kilencvenes évek honvédségét a nagy átalakulás jellemezte, a szovjet típusú tömeghadseregről a korszerűbb – gazdaságilag is hatékonyabb – hivatásos hadseregre történő átrendeződés. Ezen belül különös hangsúlyt kapott a humán erőforrásról való újszerű gondolkodás, a humán erőforrással való szakszerű gazdálkodás. Ennek az új felfogásnak az értelmében a figyelem középpontjába az ember került, s vele kapcsolatban felvetődik a minőségmegőrző, minőségfejlesztő szolgáltatások megteremtésének, biztosításának a kérdése.

Egy másik kimagasló eredményt hozó együttműködés a munkaügyi szervezetek és a honvédségi humán szervezetek együttműködése. Az együttműködést 1995-ben hozta létre és tartja életben a mai napig, hogy egyes munkaerőpiaci foglalkoztatási problémák és feladatok megoldása nem túrt halasztást.

Az együttműködés első lépéseként a munkaügyi szervek – a megyei munkaügyi központok és a regionális munkaerő-fejlesztő és -képző központok – és a honvédelmi tárca közös programot dolgozott ki a munkanélküliség sorkatonai szolgálatra bevonult fiatalok – jelentős többségükben pályakezdők – munkaerőpiaci pozíciójának (szakmai ismeretek bővítése, munkahelymegszerzés technikáinak átadása, információk átadása) javítására, hogy a leszerelést követően nagyobb eséllyel találjanak munkát. Az együttműködés eredményeként – a munkaügyi szervezetek finanszírozása mellett – a sorkatonai szolgálati ideje alatt körülbelül háromezer fő jutott új szakmához.

Az együttműködés második lépéseként a leépítésre tervezett hivatásos katonák és közalkalmazotti státuszúak számára kerültek megszervezésre munkaerőpiaci pozíciót javító programok. Elsősorban az amerikai eredetű *Gyors reagálás* projekt alkalmazása révén sikerült közel ezer fő számára segítséget nyújtani a leépítés utáni elhelyezkedésben.

Ezen eredmények növelték az együttműködésben részt vett szervezetek elismertségét a közvélemény előtt, másrészt olyan hosszú távú szakmai (sok esetben személyes szakmai) kapcsolatok szövődtek, amelyek révén a később jelentkező problémák esetén elegendő a meglévő kapcsolatok aktivizálása.

Talán a legelőbb, mondhatni napi együttműködések helyi szintéren valósulnak meg. A kapcsolatépítés helyi gyakorlata valamelyest hasonlítható a központi gyakorlathoz. Itt is, ott is a sorállomány volt az a célcsoport, amelyért a kapcsolatépítés érdekében az első lépések megtörténtek. A helyi önkormányzatokat többnyire a szociális problémák rendezése érdekében kellett intézményesen felkeresni. Ve-

lők az együttműködés mára sokszínűvé vált. Az általuk fenntartott intézményhálózat (szociális, egészségügyi, oktatási és gyermekintézmények) megkülönböztetett figyelemmel fordulnak a katonák felé. A karitatív szervezetek, az egyházak képviselői szintén segítik szolgáltatásaikkal a helyi alakulatok munkáját.

Az együttműködés természetesen nem egyirányú, mert az alakulatok a humán szakmai képességeiket a civil környezet rendelkezésére bocsátják.

Hagyományosan a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek között a legelőbbek és legsokrétűbbek a kapcsolatok. Ez azzal magyarázható, hogy e szervezetek fejlődésében, az állományukban mutatkozó problémákban számos hasonlóság mutatható ki, éppen ezért a tapasztalatok átadása-átvétele szükségzerű. A nagy szervezeteken belül szinte egy időben születtek meg a humánpolitikai szervezetek, s hozzávetőleg azonos érési folyamaton mentek keresztül a mai napig. Az együttműködés gyakorlati megvalósulási formái között a lelkiségly telefonos szolgálattól a bűnmegelőzés érdekében végzett céltudatos tevékenységen át a tájékoztató, toborzó munkáig terjed a skála.

A továbbfejlődés lehetséges irányai

Célirányosabbá kell tenni az együttműködés rendszerét – figyelembe véve azt, hogy az együttműködési háló legfontosabb láncszemei:

- a szociálpolitika, egészségügy-politika alakítói (= a szakma);
- a politika különböző szintjeinek szereplői;
- az országos, regionális és helyi médiák;
- a szociálpolitika, egészségügy-politika alanyai.

Fejleszteni kell a regionális együttműködések (ellátási formák összehangolása a területi és országos érdekeltségű szervezetekkel).

A szolgáltatások tekintetében a formális szektor valamennyi résztvevőjének szerephez kell jutnia. Azaz meg kell határoz-

ni, hogy milyen szolgáltatásokat, ellátási formákat képes (köteles) felvállalni a tárca költségvetési szervezettel együtt, vagy anélkül. Mely szolgáltatásokat vásárol meg a piaci szférából, s milyen szolgáltatások működtetését bizza non-profit szervezetekre (voluntáris szektor).

Meg kell szüntetni a széthúzást, össze kell hangolni az érdekeket. A probléma oly mértékű, hogy nem engedhető meg az egyénieskedés. Nem is megyünk sokra egymás nélkül. Közöttünk senki sem erős oly mértékben, hogy nélkülözni tudná a többiek segítő támogatását.

A mentálhigiénés tevékenység össztársadalmi feladat, ezért a hadseregnek szorosan együtt kell működni valamennyi szervezettel, amelyek segítségére feltétlenül szükség van. A partnerkapcsolatok kiépítésénél figyelembe kell venni, hogy a mentálhigiénés tevékenység műveléséhez olyan ismeretekre és tapasztalatokra van szükség, amelyeknek nálunk csak a klinikai pszichológiában és az elmeegészségügyben van képviselése.

A mentális zavarokkal való foglalkozás olyan jellegű szakmai ismereteket feltételez, amelyet csak a szakszolgálatok képesek garantálni. Olyan magasan képzett szakemberek (orvosok, pszichológusok, mentálhigiénés szakemberek, szociális munkások, szociológusok stb.) tevékenységét kell a hadsereg minden szervezeti szintjén biztosítani, akik alkalmasak a mentális zavarok feltárására és kezelésére, képesek felismerni a katonai szervezetben érvényesülő negatív tendenciákat és ennek alapján meghatározni a megelőző intézkedések tartalmát.

A mentálhigiénés tevékenységnek szűkebb értelemben a pszichés- és szenvedélybetegségek (alkoholizmus, kábítószer-függőség, dohányzás), továbbá a kriminalitás megelőzésére és kezelésére, valamint az öngyilkosságok megakadályozására kell irányulnia. Tágabb értelemben olyan a mentálhigiéné komplex rendszer, melyben politika, vallás, közösség, csoport, család, házasság, nevelés és kulturális intézmények

éppúgy részt vesznek, mint az egészségügy, a tanácsadó és segítő szolgáltatások szervezetei.

Olyan projekteket kell kidolgozni, amelyek kiterjednek a személyi állomány minden kategóriájára és komplex módon (pszichés- és szenvedélybetegségekre, öngyilkosságokra és családvédelemre vonatkozóan) feldolgozzák egy-egy területen a tennivalókat. A projektek megvalósításának finanszírozását nagyrészt központi költségvetésből – éves tervekben meg-

jelölve, kiemelt tételként – szükséges biztosítani. Az előzőeken túl lehetőséget kell biztosítani helyi projektek pályázati rendszerben történő központi támogatására is.

A lokális, többnyire erőtlén (eszközök híján) kezdeményezéseket egységes rendszerré kell ötvözni. A legégetőbb problémák kezelésére kell összpontosítani a figyelmet. Egy társadalmi centrum kezelése alá kell helyezni a rendelkezésre álló anyagi és nem anyagi természetű eszközöket, ahonnan figyelemmel lehet kísérni a törekvéseket, ahol akár pályázat útján eszközökhöz lehet jutni, ahol elemzések készülnek, amelyek alapján tudni lehet hol mutatkoznak azonnali beavatkozást igénylő helyzetek, konfliktusok.

A. I.

*A mentálhigiénés tevékenység
össztársadalmi feladat,
ezért a hadseregnek
szorosan együtt kell
működni valamennyi
szervezettel, amelyek
segítségére feltétlenül
szükség van. A partner-
kapcsolatok kiépítésénél
figyelembe kell venni, hogy
a mentálhigiénés tevékenység
műveléséhez olyan
ismeretekre és tapasztalatokra
van szükség, amelyeknek
nálunk csak a klinikai
pszichológiában és
az elmeegészségügyben
van képviselése.*
